

ORALITY – THE MAIN CHARACTERISTICS OF FAIRY TALES

Ioana-Steliana Tătulescu
PhD. Student, University of Pitești

Abstract: Along with the presence of the supernatural and the fabulous, orality is another specific and defining feature of the fairy tale.

With printing and publishing, the fairy-tale collectors have expressly preserved this feature, because it gives specificity to this type of literature. Moreover, even the literary fairy tale is characterized by the orality of the style, the authors of the literary fairy tales being aware of its importance.

In my paper, I intend to point out the main characteristics of the orality that we encounter in popular fairy tales and literary fairy tales.

Keywords: tale, orality, characteristics, style, procedures.

Alături de prezența supranaturalului și a fabulosului, oralitatea este o altă trăsătură specifică și definitivă a basmului.

Făcînd o comparație a basmului cu romanul, Nicolae Constantinescu scria:

*Ceea ce separă, deci, decisiv cele două tipuri de discurs narativ este natura **orală** a basmului popular, față de existența scrisă a romanului din literatura cu autor. Cel dintîi este spus de un povestitor către un auditoriu, fiind destinat ascultării, al doilea este scris și destinat cititului. Basmul popular presupunea cu necesitate în formele lui genuine, tradiționale, co-prezența în timp și spațiu a emițătorului (povestitorului) și destinatarului (ascultătorilor) mesajului, pe cînd comunicarea dintre romancier și cititorii săi se realizează mediat, prin mijlocirea textului scris. Efect al oralității – unul dintre ele – caracterul **formalizat** sau **stilul formular** este vădit la toate nivelele basmului folcloric, de la cel de suprafață (formulele) pînă la cel de adîncime (structura).¹*

Această trăsătură vine, deci, în mod firesc, deoarece veacuri de-a rîndul basmele au circulat numai pe cale orală. Tocmai de aceea basmele reușesc să farneze auditoriul, pe copii, dar nu numai, cu modul de exprimare spontan, viu și afectuos, caracteristic oralității.

Parcă nicăieri altundeva nu se crează acea legătură afectivă între povestitor și ascultător, cum o vedem în cazul basmelor. Există o împletire armonioasă între fabulos, miraculos, pe de o parte și oralitate pe de altă parte.

În diferite rînduri s-a atras atențiunea asupra elementului metaforic din basmele noastre. Ele sunt caracterizate printr-un stil particular, prin o frazeologie proprie, mai bogată și mai poetică decît oriunde aiurea.²

După culegerea și tipărirea basmelor, culegătorii de basme au păstrat în mod expres această trăsătură, pentru că tocmai ea dă specificitate acestui gen de literatură. Mai mult decît atît, chiar și basmul cult se caracterizează prin oralitatea stilului, autorii cunoscuți ai basmului cult fiind conștienți de importanța ei.

Lucrarea de față și-a propus să puncteze principalele caracteristici ale oralității pe care le întîlnim în basmele populare și în cele culte. Se va face referire în cele ce urmează doar la basmele românești.

¹ Nicolae Constantinescu, *Studiu introductiv în Basme Populare Românești*, partea I, Editura Academia Română – Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008, p. 12 (XII);

² Lazăr Șăineanu, *Basmele române*, Editura Minerva, București, 1978, p. 142;

Spuneam la început că basmul popular a circulat mai întâi numai sub formă orală, purtat din gură în gură și transformat de fiecare dată când povestitorul era altul.

“Oralitatea, zicerea prin viu grai, așează basmul în timpuri imemorabile...”³

În acele vremuri de oralitate primară povestitorul apela doar la memoria sa, iar când aceasta nu era îndeajuns de performantă, imaginația și talentul de povestitor suplineau ceea ce lipsea. De aici vine, de altfel, și mulțimea de variante ale aceluiași basm.

Ca să impresioneze auditoriul, povestitorul anonim se folosea de toate mijloacele specifice oralității, folosind gesturi, mimică, variații de ritm, pauze, diferite intonații, diferite accentuări și alte asemenea mijloace.

Când basmele culese au fost fixate în scris de către culegătorii de basme s-a căutat să se redea toate acestea cu ajutorul unor semne de punctuație, forme fonetice și lexicale, expresii populare și altele despre care vom încerca să vorbim pe rând în cele ce urmează.

Dialogul este modul de expunere care dă basmului culoare și originalitate. Este întâlnit și în basmul popular, însă mult mai mult în cel cult. În basmele lui Ion Creangă, de exemplu, dialogul este foarte mult folosit, el fiind unul din principalele mijloace de oralitate, alături de expresiile populare și de umor. Cu ajutorul său acțiunea devine mai dinamică. De asemenea, dialogul poate contura profilul unui personaj, căruia îi ghicim caracterul după limbajul folosit sau după ton.

V. Propp amintește în cartea sa *Morfologia basmului* despre utilizarea dialogului în basme:

*Informarea se prezintă uneori sub formă de dialog. Basmul a produs forme canonice pentru o serie întregă de asemenea dialoguri. Donatorul trebuie să afle cele petrecute pentru a putea transmite eroului darul său năzdrăvan.*⁴

În basmele populare, dialogul se îmbină cu narațiunea, care predomină, de altfel.

Am ales spre exemplificare două basme de mărime asemănătoare:

- *Soacra cu trei nurori*, basm cult, autor Ion Creangă, are un număr de **38 dialoguri**.
- *Cuvîntul ursitoarelor*, basm popular cules de Ion Pop Reteganul, are un număr de **7 dialoguri**.

Despre dialog unii cercetători sunt de părere că este utilizat chiar mai mult decât ar trebui:

*Pe alocuri, se întâlnesc chiar abuzuri în a prelungi dialogul, din plăcerea de a enumera toate stările, toate soluțiile posibile, în tendința de a le epuiza.*⁵

O altă caracteristică a oralității este dată de folosirea proverbelor și zicătorilor. În vorbirea populară, în perioada oralității primare, autorii anonimi se foloseau de acestea, deoarece ele sunt izvorâte din înțelepciunea populară. Cu ajutorul lor basmul capătă culoare, întărește sensul afirmațiilor făcute de autorul anonim și captează într-un grad mai ridicat atenția și interesul ascultătorului. De fapt, rolul cel mai important al proverbelor și zicătorilor în basme este unul moralizator, deoarece se știe că basmele au un mare rol moralizator.

Proverbele și zicătorile sunt întâlnite și în basmul cult, în procente diferite însă - de obicei mai mici - în funcție de autorul basmului cult. Astfel, basmele lui Ion Creangă au un număr foarte mare de proverbe și zicători, cu nimic mai prejos decât basmele populare. Și Mihail Sadoveanu folosește proverbele și zicătorile într-un număr foarte mare în basmele sale. Ceilalți autori de basme culte au în operele lor un număr mult mai mic de proverbe și zicători. Aceștia redau oralitatea stilului prin alte procedee, în special prin expresii populare, prin folosirea interjecțiilor și onomatopeelor, prin repetiții, ori prin versuri sau fraze ritmate.

Exemple de proverbe și zicători din basmul cult *Soacra cu trei nurori* de Ion Creangă:

³ Nicolae Constantinescu, *Op. cit.*, p. 8 (VIII);

⁴ V. I. Propp, *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970, p. 71;

⁵ Ovidiu Bârlea, *Mica enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, p. 82;

avea strînse părăluțe albe pentru zile negre [...];lega paraua cu zece noduri;de ce mi-am făcut clește? ca să nu mă ard;sita nouă nu mai avea loc în cui;nu-i totdeauna cum se chitește, ce-i și cum se nimerește;n-ai mâncat niciodată moarea ei.

Exemple de proverbe și zicători din basmul popular *Ileana Simziana* cules de Petre Ispirescu:

doară nu s-o face gaură în cer;nu toate muștele fac miere;nu se mănîncă tot ceea ce zboară;vorba-i curgea din gură ca mierea;ochii [...] te bagă în boale;ei purtau sîmbetele.

Oralitatea mai poate fi redată și cu ajutorul expresiilor populare. Nu există basm, fie el popular sau cult care să nu conțină expresii populare. Acestea pot fi de multe ori regionalisme, aducînd basmului, pe lîngă valoarea estetică, originalitate, cu ajutorul lor aflînd din ce zonă a țării provine acesta. Alături de expresiile populare sunt des utilizate în basme și versurile care dau basmului un plus de savoare, mărind impresia artistică.

Basmele lui Ion Creangă abundă în versuri sau cuvinte ritmate și, de asemenea, în cuvinte și expresii populare. Rolul acestora este de a mări valoarea artistică a basmului și de a crea bună dispoziție, deoarece majoritatea acestora au tentă umoristică.

Exemple de expresii populare din basmul *Soacra cu trei nurori* de Ion Creangă:

umbla valvîrtej să-i găsească mireasă; cîteodată erau bănuiele... și mă probozea; casa s-a mai îngreuiat cu un mîncău; se culcase odată cu găinile; se sculă cu noaptea-n cap; începu a trînti ș-a plesni; răbdări prăjite; nici laie, nici bălaie; aduce o noră pe cuptor; dă la deal, dă la vale; de voie, de nevoie; s-a făcut, și pace bună!; mi-a trecut ciolan peste ciolan; s-a trecut de șagă.

Exemple de zicători în versuri din basmul *Soacra cu trei nurori* de Ion Creangă:

- *Vai, săracul omul prost
Bun odor la cas-a fost!*
- *Soacră, soacră, poamă acră,
De te-ai coace cît te-ai coace,
Dulce tot nu te-i mai face;
De te-ai coace toată toamna,
Ești mai acră decît coarna;
De te-ai coace-un an ș-o vară,
Tot ești acră și amară;
Ieși afară ca o pară;
Intri-n casă ca o coasă;
Șezi în unghi ca un junghi.*
- *mîncăți [...]
și pe Domnul lăudați.*

Întîlnim, cum este și firesc, expresii populare și în basmele populare:

luntre și punte; mare și tare; este zacaș; pasă cu Dumnezeu, fiica mea; nu știi nici cum se mănîncă mămăliga; voi face pe dracul în patru; se codi; întorcîndu-te cu nasul în jos; vrînd-nevrînd; i se făcu părul măciucă de frică; mai prinse nițică inimă; nu-i venea să crează ochilor; unde-ți stau talpele, acolo îți va sta și capul.(Ileana Simziana, basm cules de Petre Ispirescu)

Cînd vorbim despre oralitate trebuie să amintim și despre repetiție, o altă marcă pe care autorii de basme, anonimi sau cunoscuți, o folosesc adesea.

Repetiția este folosită spre a întări, spre a potența impresia de autenticitate.

Ovidiu Bârlea explică astfel rolul utilizării repetiției în basme:

*[...] povestitorul insistă asupra aspectelor capitale ale acțiunii, pentru a fi reținute de ascultători, oferindu-i în același timp și un mic răgaz pentru a se gândi la continuarea firului epic.*⁶

Cîteva exemple de repetiții din basmele citate mai sus: *pîș, pîș; încet, încet; Doamne, Doamne; dă încolo, dă pe dincolo.*

*Formele repetiției apar din plin în variantele autentice. Pentru a se indica dimensiunile neobișnuite ale acțiunii, verbul e repetat de 3-4 ori la prezent, perfect compus, mai rar la imperativ. Alteori, e repetat de 3-4 ori substantivul, uneori cu funcție verbală, pe cînd adjectivul și adverbul sunt repetate mai rar.*⁷, precizează cercetătorul Ovidiu Bârlea în cartea sa.

Formulele de salut sunt întotdeauna prezente în basme, ele fiind tot o marcă a oralității. Cînd se întîlnesc, ori cînd se despart, oamenii își dau binețe, era deci firesc ca povestitorii să facă uz din plin de ele:

cale bună!; rămîi cu Dumnezeu!; să te găsească sănătos!; să ne vedem sănătoși! (Ileana Simziana, basm cules de Petre Ispirescu)

Putem aminti, de asemenea, că tot pentru a reda oralitatea stilului sunt folosite formele populare ale verbelor, de asemenea verbele la persoana a II-a. Aceasta dă impresia că povestitorul vorbește direct cu ascultătorii săi. De asemenea, aceasta crează mai multă apropiere, o atmosferă mai caldă între povestitor și ascultător.

ia nurori dacă ai de unde; iaca s-aud; cum să nu te vază? (Soacra cu trei nurori, de Ion Creangă)

dete și peste calul tatălui său; fetei nu-i venea să crează ochilor. (Ileana Simziana, basm cules de Petre Ispirescu)

Deoarece comunicarea directă este spontană, uneori se poate întîmpla ca povestitorul să nu își găsească cuvintele, să fie ezitant, să nu ducă pînă la capăt fraza începută. Pentru a reda cît mai fidel posibil oralitatea basmului, în momentul textualizării basmului culegătorii de basme s-au folosit de punctele de suspensie. Ele apar și în basmele culte într-o mai mică măsură, spre a sugera un ritm mai lent al basmului. În afară de punctele de suspensie apar în basme și alte semne de punctuație – semnul exclamării și semnul întrebării – datorită faptului că în basme abundă exclamațiile, interogațiile și interjecțiile. Cu ajutorul tuturor acestor semne basmul capătă culoare, vivacitate, trăire, farmec.

- *Doamne, ce vorbă ți-a ieșit din gură! ziseră cele două. Vrei să ne-aprindem paie în cap? să ne zvîrlă baba pe drum?*
- *Las' dacă v-a durea capul! [...]*
- *Apoi dar... dăă!... fă cum știi; numai să nu ne bagi și pe noi în belea. (Soacra cu trei nurori, de Ion Creangă)*

Au fost prezentate în linii mari și succint mărcile oralității prezente în basmele noastre, atît cele culte, cît și cele populare. Subiectul este însă foarte vast, lucrarea de față reprezentînd doar un punct de pornire în analizarea stilului oral din basme. Și, cu siguranță, merită aprofundat, deoarece basmul reprezintă un element esențial al culturii naționale și universale, asupra căruia s-au aplecat de-a lungul vremii toți marii noștri scriitori. Închei, în acest sens,

⁶*Ibidem*, p. 82;

⁷*Ibidem*, p. 82;

cu un citat al marelui poet Vasile Alecsandri, care elogiază munca și talentul lui Petre Ispirescu, cel mai cunoscut și cel mai talentat culegător de basme populare românești:

*A te interesa de aceste basme feerice este un lucru natural; a le feri de nimicirea la care ar fi expuse cu timpul este o dorință patriotică; însă a ști a le păstra naivitatea poetică a graiului povestitorilor de la șezători este o operă din cele mai meritorii.*⁸

BIBLIOGRAPHY

- Antologie de Literatură Populară*, vol. II, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1953;
- Bârlea, Ov., *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976;
- Bremond, C., *Logica Povestirii*, Editura Univers, București, 1981;
- Călinescu, G., *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1965;
- Creangă, Ion, *Povesti și povestiri*, Editura Pescăruș, București, 2014;
- Creangă, Ion, *Soacra cu trei nurori*, Editura Litera, București, 2013;
- Gaster, M., *Literatura populară română*, Ig. Haimann, București, 1883;
- Ispirescu, Petre, *Ileana Simziana*, Editura Cartea Românească, București, 1947;
- Ispirescu, Petre, *Legendele sau basmele românilor*, Editura Codex 2000, București, 2008;
- Linvelt, J., *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*, Editura Univers, București, 1994;
- Pop, M., *Folclor românesc, I, Teorie și metodă*, ed. îngr. de N. Constantinescu și Al. Dobre, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 1988;
- Propp, V., *Morfologia basmului*, Editura Univers, București, 1970;
- Propp, V., *Rădăcinile istorice ale basmului fantastic*, Editura Univers, București, 1973;
- Simion, E. (Coordonator), *Basme Populare Românești*, vol. I și II, Editura Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008;
- Șăineanu, L., *Basmele Române*, Editura Minerva, București, 1978.

⁸Vasile Alecsandri în *Prefața* cărții *Legendele sau basmele românilor*, Petre Ispirescu, Editura Codex 2000, București, 2008.